

סימן כט

עגונה שבעלה נעדר, הוא, האוירון וכל הצות אחרי קרב אוירי.

ש א ל ה :

בליל 27/26 לחודש יולי שנת 1944 יצא מטוס קרב, של חיל האויר של דרום אפריקה, מסוג מפצץ, להטיל פצצות על האויב. המטוס לא חזר מפעולה זו וההשערה היא שנפל לתוך הים האדריאטי ואבד יחד עם חברי הצוות שמספרם היה שמונה. אחד מאנשי הצוות היה הקצין היהודי לט. ג. שמאותו לילה לא נשמע יותר ממנו כלום. והנה מהים נפלטו גופות של ארבעה אנשי הצוות בלבד. שנה אחרי המאורע הודיע הקצין הממונה על ארכיון המלחמה כדלקמן: „בצער עמוק אני מודיע לך, כי סיימתי את פעולתי הקובעת את המסקנה בתור אומדנא דמוכח (פריסומפשי, בלע"ז) שמת בנך הלט. ב. ו. ג. בליל 27/26 יולי, 1944. הודעה לשם כך נשלחת לרשם לענייני לידות, נישואין, ומיתות... כדי לאפשר לך לקבל תעודת מות רשמית... אני מבטיח לך שאעפ"י שכבר הוחלטה אצלנו האומדנא של מיתה לא יופסקו בשום פנים המאמצים של הצלב האדום, ושאר גורמים רשמיים, להשתדל להשיג למענך איוו שהן ידיעות ע"ד בנך שתהא עוד אפשר להשיג".

שום ידיעות נוספות על הקצין הנ"ל לא נתקבלו. וכעת אנו שואלים מה דינה של העגונה הצעירה אשתו של הקצין הנ"ל.

תשובה

שם על יסוד דברי התה"ד ז"ל שאפילו אם אין עדות כלל, אלא שיש ראיות ואומדנות שמת, כל שהתירה חכם ונישאת על פיו, ויש אומדנא דמוכח הדומה למשאל"ס, בדיעבד לא תצא. ובמראות הצובאות סי' ט"ו חזק את דברי התה"ד שבאומדנות המוכחות טובא חשוב כמו רוב גמור שיצאת מידי איסור תורה יעו"ש, ויעוין בעין יצחק, סי' כ"ט ענף ו' דנקיט כן להלכה.

(ב) ועתה ניחוי אנו בענין שלפנינו. הנה חיל הבורח מן המערכה בשעת מלחמה אחת דתו למות, ורחוק מן הדעת שקצין, שנשלח לשם מילוי תפקיד מלחמתי, אחר שניצול מתאונת מות, בגד בתפקידו ונתעלם. והנה הגאון ר"א ז"ל דן בבאר יצחק ח' אה"ע סי' א' ענף ה' שטענת חזרה מדעתו הראשונה הוא חשש רחוק. ואף היכא דיכול עפ"י דין לחזור בו מהבטחתו, מ"מ אין לחוש לשמא חזר מהבטחתו, ומוציאין ממון מהמוחזק ע"י אותה סברא. ועדיף מרובא, דמוציאין ממון מן המוחזק ע"י סברא זו, והדברים ק"ו, שעונש מות ברור, מחזיק לרוב שלא בגד ולא נתעלם. ואם כי יש כאן סברא שכדי לצאת מסכנת המלחמה סיכן את עצמו לברוח, אבל כנגד זה יש לדון שמי שהתנדב למלחמה אינו חושש לסכנה זו. וכידוע שבדרום אפריקה הצבא הורכב ממתנדבים ובפרט מי שעלה לדרגת לוטננט אחרי שהורגל כבר מספר שנים בסיכון עצמי, י"ל כבר פג ממנו הפחד של סכנה זו, וסוף סוף ידוע מהסטטיסטיקה

נאומדות בהיתר עגונות / האומדות בניין דין / האומדנא בניין יהודא בריה דרבי חייא, כתובות סב : / התשש שמא ערק / תרי רובי / נאמנות הערכאות על זיהוי הגזיות / האומדנא שאם היה חי היה בא / האומדנא הנ"ל במלחמה / „סתם" הוא יותר מרוב / הקלת חז"ל בעדות אשה היא על יסוד אומדות / אומדנא דר"א מחדון / נפל במשאל"ס אבל לא שהו כר שת"נ / עיגון אשה צעירה / מסקנה בשאלה דין

(א) הנה אם לא היה כאן אלא שאלה של נאמנות הערכאות המגידים בתעודתם הרשמית שמת, לא היה הדבר כ"כ קשה והיינו פותחים בהצלה מיד. אך דא עקא שהמעין בתעודה יראה שאינם מעידים שמת אלא שהוחלט אצלם על יסוד אומדנא דמוכח טובא, (פריסומפשי, בלע"ז) שמת. והיינו, שדנים על יסוד המסיבות. וכלום עדיף כח האומדנא של הערכאות מכח האומדנא שלנו? וכלום נתיר אשת איש על יסוד של אומדנא בלבד? והרי לפי תירוץ אחד בתוס' יבמות לו: הניצולים במים שאל"ס הם מיעוטא דמיעוטא. ואעפ"כ לא התירו חז"ל משום חומרא דאשת איש, וכו' וכו'.

ואמנם נעין מקודם אם במקרה דין יצאנו מידי איסור תורה. והנה מפורש ברמ"א סי' י"ז סעיף ט"ו ובח"מ

(ד) והנה האומדנא הזאת מתחזקת הרבה ע"י המסיבות. דהיינו שיש לנו הוכחה שהאירון הוא גשבר ונפל, שאילו היה קיים א"א שלא היה מתגלה. ועוד שיש לנו הוכחה שנשבר ונפל לתוך הים האדריטי שהרי נמצאו ארבעה מהחברים מתים על שפת הים האדריטי, שפלטם הים.

אלא שיש לנו להסתפק שמא הוא יצא מן האירון באחת התחנות ולא חזר. וכאן דאמרינן בירושלמי שילחי יבמות בהשקעה ספינתו בים שחוששים שמא יצא מן הספינה ולא חזר. (והיינו לענין שאף בדיעבד תצא). אך זהו במקרה דידן דבר שאינו מתקבל על הדעת כלל, שאם כך, היה הממונה על החבורה תיכף מודיע ע"י אלחוט למפקדה היותר קרובה ומשם למפקדה העליונה על אותו הדבר שהוא חמור מאד בשעת מלחמה והיתה כבר ידיעה רשמית שאדם זה בגד בתפקידו וברח. וע"כ מוכח שלא נפרד מהם ושהאירון נתקלקל ונשבר וירד תהומות.

והנה ככל גטבע במשאל"ס רובו למיתה אך במסיבות כאלה יש עוד רוב. כפי הידוע, שבמסיבות כאלה אפילו אם היה האירון נופל מן רום כזה ליבשה רובם למיתה. ויש לדון שיש כאן תרי רובי למיתה, עצם התאונה שגורם רוב למיתה, והנפילה בים שזה רוב למיתה לחוד. וידוע כבר מה שהורו רבותינו האחרונים ז"ל להקל לכתחילה בתרי רובי למיתה, וחגי תרי רובי באו בבת אחת.

(ה) אולם לכאורה יש לשדות נרגא שהרי ההוכחה הזאת ממה שנמצאו הארבעה ששטפם הים לחוף יש לפקפק בה. והיינו (א) מי מעיד שאלה הארבעה שנמצאו על תחוף הים האדריטי היו בני אותה החבורה של האירון שאנו דנים עליו? והנה הידיעה שמוסר האב להבי"ד ודאי שקיבלה מהממשלה שאצלם נתבררה זיהותם של אלה ארבעת הגופות, והבי"ד, יש להם לעמוד על מקור הידיעה. (שאל"כ, אלא שקלוטה מן האויר, איננה משמשת כלל יסוד לדיון ועמדתם דבר המשפט), וגניח שהוא כך שיש תעודה רשמית מהממשלה על זאת, אבל הלא התוס' ז"ל בגיטין דף כ"ח ע"ב נסתפקו שמא עכו"ם במסל"ת אינו נאמן אלא להעיד שמת, ולא טעי בין מת ללא מת, אבל יוצא למות או ליהרג לא מהימן. ולכאורה הכוונה היא שלא האמינותו חז"ל אלא בדבר שרחוק שאדם יטעה בו. וא"כ י"ל גם בערכאות כך שאינם חשודים לשקר בדבר ולא טעי אינשי ביה, אבל בדבר שאין הטעות רחוק כ"כ מן הדעת אין סומכים עליהם, וא"כ כשהערכאות מעידים שהכירו אותם. הגופות שהם של החבורה הנ"ל, ובהכרתם זאת נשתמש בה ליסוד להיתר העגונה, אולי אין לנו לסמוך על הכרתם? אכן אין זו סברה, דכיון שהם נאמנים מפני שבדברים הללו שניתנו לסמכותם מידק דיקי טובא, הוא הדין לענין ההכרה, ובפרט שרחוק מן הדעת שיטעו בהכרת ארבעה גופות בבת אחת. שהרי על אלה הוציאו תעודה, לא של אומדנא, אלא של מיתה ממש. וידוע שמדקדקים מאד מאד להבחין בין עדות על יסוד אומדנא משפטית, ועדות על

שרוב היוצאים למלחמה בימינו נשארו בחיים, וכל אחד החזיק את עצמו שהוא יהא מן הרוב. ולאידך גיסא אם יברח יודע שיהא לשמצה ולדראון עולם, ובפרט יתודי במלחמה כנגד אותם הצוררים ימ"ש שעמדו להשמיד את כל עם ישראל, וסופו יהא מות, וקשה להמלט מאחר שבמינו כ"כ קל החיפוש מצד הצבא כידוע.

ומעץ דמיון לכך יש למצוא בהא דסמכין על הסופר לענין דיני ממונות כדאיתא בגיטין י"ט ובחור"מ סי' מ"ה, כיון דאית ליה אימתא מפני הראש ביד יעוי"ש, ושם אין ענין של פחד מות, ומכש"כ בקצין בשעת מלחמה שבושותו מרובה ושעונשו מות שרחוק מהדעת שברח נתעלם.

ולחוש שמא נשבה ג"כ לא שייך מאחר שכבר עבר כ"כ הרבה זמן אחרי גמר המלחמה והחזרו השבויים, ועיקר בשורת עין יצחק סימן י"ט שכתב שא"א ששרי הצבא יכתבו שנהרג פלוני במלחמה אלא א"כ חקרו ודרשו היטב שאם לא יעיינו היטב אז יכול להיות שלא נהרג רק נפל שדוד בידי האויב שכנגדם ואח"ז כשיהיה שלום ביניהם אז יחזירו כל אחד את האנ"ח שנתפסו בידם וכו', יעוי"ש, וע"כ לזה אין לחוש כלל.

(ג) והנה בכתובות דף ס"ב ע"ב בעובדא דיהודה בריה דרבי חייא יעוי"ש וברש"י, שעל יסוד אומדנא, שאם היה קיים לא היה מבטל עוגתו, פסק ר' ינאי דין אבלות. והנה אנן קי"ל דכל שאין עדות מספקת להשיא את אשתו אין נהגין אבילות על ידה, עיי' יו"ד סי' שצ"ז, וא"כ מוכח שעל יסוד אומדנא כזאת היה אפשר להתיר את אשתו. וכשנשווה דא לדא הרי האומדנא בנידון דידן איננה פחותה מהאומדנא ההיא.

ואמנם לכאורה יפלא הלא בנידון של יהודה בריה דרבי חייא היה אפשר לתלות באונס של חולי או אונס אחר, ואינו אלא בגדר רובא שמת ולא אליהם ממים שאל"ס. וע"כ שרבי ינאי לא סבר שאם החמירו לענין אבילות, לילך אחר אומדנא שאיננה אלימא מרובא, שיבואו להקל לענין אשת איש, ומצינו במשאל"ס ובאו עדים שטבע בפניהם ואבד זכרו שאעפ"י שאין משיאין את אשתו לכתחילה, היורשין נוחלין על פיהם, (רמב"ם הלכות נחלות פרק ז'), ואין חוששין שמתוך כך יבואו להתיר את אשתו, ואולי יש לחלק ולומר דאבילות שאני. עכ"פ ר' ינאי לא חשש לכך. ואמנם אנו חוששין, ולא אפשר דרא, משא"כ בימיהם ז"ל שכל מעשיהם עפ"י חכמים, אך בכל אופן מוכח שהסברא הנ"ל היא בגדר רוב עכ"פ, שאל"כ הרי לא הורעה חזקת חיים של יהודה בריה דר' חייא, ובפרט שלרוב הפוסקים אין אבילות כלל מן התורה, ולמה גזר עליהם ר' ינאי אבילות מספק בעלמא? ובהשוואת הנושאין יש כאן ג"כ בנידון דידן סברא העולה לרוב לערער חזקת חיים דאורייתא.

אלא שמחציתם נהרגו, אבל האומדנות, כמו שביארנו, מוכיחות שיש להחזיק שמת, ושהארבעה האחרים, והוא בתוכם, אכלום כוורי, או שגטתבכו בשברי האוירון וצללו תהומות, ושיצאה מחזקת א"א דאורייתא, וכנ"ל.

(ז) ועיין בתוספות כתובות דף ט' ע"ב ד"ה כל היוצא למלחמה שכתבו דסתם מי שאינו חוזר מן המלחמה אינו חוזר לפי שמת. וכבר העיר הגאון ר' יוסף ענגיל ז"ל בשו"ת בן פורת סימן ח' שזהו רק ענין אומדנא שאילו היה בוחים היה חוזר ובא לביתו (לאחר שניצול מסכנה גדולה כזאת), ומדלא חוזר ובא, ש"מ דמת במלחמה. ולשון "סתם" שכתבו התוס' מצינו דתיבת סתם הוא יותר מרוב, עיי' תוס' גיטין דף ב' ב' וכו', ואמנם התוס' כתבו שם דהיוצא למלחמת בית דוד היה כותב גט לאשתו לאו דווקא שמא ימות אלא ה"ה אם נשבה, וכבר ביארנו דהחשש שמא נשבה לא שייך כלל בימינו לפי הסדרים הקבועים בין הממשלות.

(ח) ואמנם יסוד כללי הגיעו לנו חז"ל בבכורות מ"ו שלא הקילו חז"ל אלא בסוף עדות ולא בתחילת עדות. היינו שהקילו בענין "העדים". אבל הצריכו ז"ל שתהא "העדות" בהחלט שמת. אך הענין הוא שחששו לממורות בישראל ולא רצו לסמוך על אומדנאות, אפילו חזקה, להשיאה לכתחילה, שמתוך כך יבואו לקלקולים, שיבואו לדמות אומדנא לאומדנא. אבל סוף סוף עצם הדבר שהכשירו עדות עד אחד, ופסולים, וקרובים, ועדות עכ"רם במסל"ת, וערכאות, ועדות האשה בעצמה, (שזה קדם להכשרת הנ"ל שמבכר אף בזמן שעדיין לא היו משיאין עפ"י ע"א וכו' היה משיאין עפ"י עדות האשה עצמה, כמבואר בירושלמי), בנוי על היסוד של אומדנא כללית, היינו שרחוק מהדעת שתהא העדות שקר תואיל והוא מילתא דעבידא לאיגלווי, ואשה דיקא ומינסבא, ועכ"פ באומדנות חזקות שיש להן כח של רובא יצאה האשה מחזקת א"א דאורייתא. וידועים דברי הראשונים בשיטת הרמב"ם ז"ל וכו', והדברים ארוכים בענין אומדנות ודברי רבותינו ז"ל בתוס' ידועים. אבל לא מצינו בחז"ל בהא דהנ"ל, אפילו בדרך מ"מ, בקשר עם עקירת דבר מן התורה. וע"כ שמה"ת אזלינן בתר אומדנא חזקה שיש לה דין רוב ואולה לה חזקת א"א דאורייתא, ויש להעמיק ולהרחיב הרבה כמובן בנקודה זו.

(ט) ועתה לענין נדון דידן, הנה מכיון שיש אומדנא דמוכח שהאירון נשבר ונפל, הרי אפילו אם היה נופל ליבשה היה זה בכלל רובא דרובא למיתה, וק"ו מספינה שאבדה בים דאמרינן בב"ב קנ"ג: דרובן למיתה. וכבר העירו בזה הריב"ש והגו"ב ז"ל והדברים ידועים התוס' יו"ט ז"ל ועוד מגדולי המחברים דנו שהא שמטילין עליהם חומרי חיים וחומרי מיתים בספינה שאבדה זה עצמו אינו

עובדא ממש. וע"כ הנראה שאין לחוש מאותו הצד. ופשוט שהערכאות נאמנים על ההכרה וכן עכ"ר מסל"ת.

(ב) שהרי ק"ל שאין מעידים אלא עד ג' ימים, ובנטבע צריך שיראוהו מיד שהעלוהו מן המים, ובמקרה זה לא ידוע לנו מתי ראו אותם לאחר שפלטם הים ליבשה, אך בנוגע לזה אולי אפשר לברר מפי השלטונות, ויימצא שהכירות תיכף כששטפם הים ליבשה, ואם ישאר הדבר בספק יש מקום להקל, (ואפילו אם יתברר שהיה לאחר זמן מרובה), לפי מה דקים לן שהא דאין מעידין אלא בתוך ג' ימים, ובנטבע בדלא אישתהי, שזהו רק חומרא דרבנן, (ועיין תשובת הר"ן, ובעצי ארזים, ובשו"ת הגרעק"א ז"ל בסי' ק"ז), ובצירוף ההכרה של הבגדים יש להקל. שחייל ודאי לא חיישינן שהשאל בגדיו לאחרים. וכן על הבגדים יש סימן צבאי ומספר, ובודאי כאן הוא בגדר דלא שכיח לשאולי, ובצירוף הטב"ע אפשר להקל ולסמוך על ההכרה, באופן שההוכחה על הטביעה קיימת וככל הנ"ל.

(ו) והנה בשו"ת התשב"ץ ח"א סי' פ' כתב וז"ל: והשתא בגידון זה יש לנו אומדנא שזה מת, שהרי יצא בפני עדים שמעידים שהפליג בספינה, וידענו שלא בא למחוז חפצו, וידענו שלא נטלוהו שבאין, וידענו שאינו במקומות שהן סביב המקומות שהיה הפלגתו בהם, וא"כ מה נשאר לנו לאמר שזה העלוב, או טבע בים ומת שם, או יצא ליבשה והרגוהו לסטים ומת, או תקעו השבאין חץ בלבו, או נודמן לו חיות רעות ואכלוהו וכו'. ולא נשאר צד של חיים, רק לומר שנכנס במדבר שם, וכבר ידענו מאלו הארצות שאין זה מצוי, וכיון שיש לנו מה שהוציא זה הספק, והוא אבדן הזכר שלא באו שום אדם והזכירו לחיים, אנו מורידין לנחלה וכו'. יעוי"ש, שהשווה את המקרה שדן עליו שם לדין נפל למשאל"ס, שאשתו לא תינשא ואם נישאת לא תצא.

הביא שם את הירושלמי ביבמות פט"ו ה"א בחד ברגש אתי ביומי דרבי אמרין ליה הן ההוא פלן וכו', יעוי"ש שרבי התיר אותן שכבר נישאו, וענין אותו הירושלמי הוא שאותו אדם יצא עם סיעה של בני אדם, ובשעת מלחמה היה, וחזר לבדו וכו' ואמרו לו על הנשואים וכי כולם מתים הם והוא לא השיב מתים הם, אלא אמר ואם היו חיים לא היו באים? וכו' עיי"ש בתשב"ץ. והנה שם הרי לא היתה עדות שהנשואים מתו, אלא שכיון שהיו סיעה אחת שיצאו יחד בשעת מלחמה, ויצא מתוך עדותו של זה שבא לפני רבי שהיה הרג רב בהם, והאומדנא חזקה שאם היו חיים היו באים, כמו שבא הוא, דן רבי שזה הוא כמשאל"ס ובדיעבד לא תצא. הרי שמשאל"ס לאו דווקא אלא שמדמין במקרים כאלה כל שדומה למשאל"ס, עפ"י האומדנות שמת. וכבר דן הגאון ר' יחיאל הלר ז"ל בעמודי אור שבמלחמה היכא שידוע שרובם נהרגו באותו הקרב כבר יצאה האשה מחזקת א"א דאורייתא, ואמנם כאן אין ידוע

רובא דרובא למיתה. ובהיות שסברת הר"א מוורדון נתחזקה היום ובפרט במקרה דידן של קצין חיל התעופה פי אלף יש לנו יסוד אלים להתיר.

(יא) ולכאורה מתעורר כאן פקפוק אחר. שאפילו אם היו עדים מעידים שראו שנפל לים, אבל אם לא שהו עד כדי שתצא נפשו, אפילו אם נישאת תצא. והרי כאן אין לנו עדות ששהו עד כדי שת"ב.

אולם יש הרבה פוסקים הסוברים שאפילו אם לא שהה כדי שת"ב הוי רובן למיתה אם נישאת לא תצא, ועיין מראות הצובאות ס"ק קל"ז, ובערוך השלחן הביא ראייה אלימתא לזה מהאי עובדא דיבמות קכ"א שאמר עכו"ם אחד שפלוגי נטבע וכו' ואמרו חכמים כיון שנישאת לא תצא. ואעפ"י שהנכרי לא אמר שעמד שם עד שתצא נפשו. אלא שפקפק בראיה זו שיש שם טעם אחר, לפי שהיה איש מפורסם ואם איתא דסליק קלא אית ליה, וזה נדחה בגמרא. אבל לפי מה שהעלינו לעיל הרי בנדון דידן קיימת אותה סברא, שלא שייך כאן לא פלוג וכו"ל. ועכ"פ בדיעבד לא תצא כאילו עמדו עד כדי שתצא נפשו, ובהצטרף הסברות הנ"ל אפשר להקל לכתחילה. והערוך השלחן ז"ל שם מגלה דעתו כדעת המקילים בדיעבד יעו"ש. אף באינש דעלמא "שהחוש מעיד שכל מי שנפל למים ונטבע שרובם מתים ומקרא מלא הוא צפו מים על ראשי אמרתי גגורת"י, יעו"ש.

ואמנם הגרעק"א ז"ל בתשובה הנ"ל דחה ראית שו"ת שיטה מקובצת מהרמב"ם בפירוש המשניות דבנטבעה הספינה ממש בים אין נותנין עליו חומרי חיים, דמוכח מזה שאף בלא שהה כדי שת"ב מ"מ לא תצא. והגרע"א כתב בדרך דחייה ד"ל דמיירי בנטבע בעצם הים, רחוק מיבשה, בענין, דבתוך שעורו כדי שת"ב, אי אפשר לו לעלות ליבשה יעו"ש. אבל אין זה מתקבל כ"כ שהרמב"ם סתם דבר כזה. והיותר נראה שראית שו"ת שט"מ ראייה אלימתא היא. ותו בנדון דידן, ידוע שאלה האורונים העוברים דרך אויר הים מתרחקים הרבה מן היבשה ברוב טיסתם. ויש עוד סברא שאילו נפל כ"כ קרוב ליבשה לא היה נמשך כ"כ זמן עד שנשטפו הגופות הנ"ל, (שלא אכלום חיות הים. או שלא נסתככו בשברי האוירון כשנפלו לים וצללו אתם). ואמנם אין לפני התאריך מתי נשטפו אלה ליבשה, אבל ניכר מתוך דברי המכתב הערוך אל הבי"ד שהדבר הזה חל באיחור זמן, ועכ"פ הבי"ד יצ"ו יעמדו על פרט זה, וזה היה יותר טוב לביסוס ההיתר.

(יב) אבל במקום עיגון עולם הנה באשה צעירה כחא דהיתירא עדיף, וידועים דברי השבות יעקב ז"ל ח"ג סי' ק"י שכתב להקל להלכה, ולא למעשה, במשאל"ס בעגנות רכות בשנים ורדופות להנשא וכו' אף לכתחילה הוי כמו דניסת בדיעבד, ולא החמירו חז"ל בכזה. והגאון רי"א ז"ל בעין יצחק סי' כ"ב כתב דאף זהשבות יעקב לא סמך על

מדאורייתא, והדברים עתיקים וכבר הארכתי בזה במקום אחר. ונמצא שעצם הדבר של שבירת האוירון ונפילתו מרום גבוה רובא למיתה, והנפילה לים מוסיפה עוד רובא ויש לדון בזה מטעם תרי רובי. ובשום לב לאומדנא הנ"ל שלא עזב את החבורה בשעת מלחמה, שהיה צפוי לעונש מות ברור, ועוד שאז היו תיכף מודיעים על זה והיה רשום אצל השלטונות של חיל התעופה, ובשום לב ג"כ לסברת הר"א מוורדון ז"ל שלפי דברי החתמ"ס והגר"א מקובנא, ועוד גאונים ז"ל, נתחזקה הסברא הרבה מאד בימיהם, ושהיא נתחזקה פי אלף בימינו, ובפרט בקשר עם הצבא שידוע עד כמה גדול כחם בחקירה ובחיפוש בכל רחבי העולם, וזה כבר שנתים שחיפשו ולא מצאו, הרי יש לנו יסודות חזקים להתיר.

(יג) והנה שיטת הר"א מוורדון ז"ל באמת מבוססת על דברי רב אשי בצורבא מרבנן דאם איתא דסליק קלא אית ליה, אלא שנדחו דברי רב אשי בגמרא. והגאון רי"א ז"ל דן שנדחתה משום דבעינן שהתרי רובי יחולו בבת אחת, אבל הארכתי כבר בתשובה להוכיח שאין סברא זו מבוססת כ"כ, דמה לן שהרוב השני בא אח"כ, דכלום יצא הדבר באיסור בתורת פסק החלטי במה שלא התרנוה תיכף במשאל"ס? הרי זה רק בתורת חומרא מדרבנן, שהרי אם ניסת לא תצא, אלא שהעיקר הוא שנדחו דברי רב אשי משום לא פלוג, שאם לא כן מי זה יגדיר בכל מקרה אם הנטבע הוא בגדר צורבא מרבנן דפקיע שמייה, וע"כ סברת הר"א מוורדון ז"ל חזקה היא כשהיא נוהגת בכל אדם, אלא שרבותינו הפוסקים ז"ל לא קי"ל כוותיה משום שבימיהם לא היתה גוף ההנחה כ"כ מבוססת, שלא היו חלקי העולם כ"כ מקושרים ומחוברים, וד"ל, משא"כ בימינו. ואם כי ח"ו אין להקל על יסוד זה בלבד, אבל הוא סניף אלים מאד בימינו בצירוף עוד אומדנות, ויש מקום להקל בנדון דידן.

וכבר ידוע מה שדן הר"י מברונא ז"ל כנגד הר"י מורפורט ז"ל, אחד מגדולי דורו, שכתב בנדון ידידיה דהכא איכא רוב להתיר, כיון דלא בא זה כמה שנים אולינן בתר אומדנא דדעתא, כדאמרינן בצורבא מרבנן קלא אית ליה, וה"נ כן. והקשה עליו הר"י מברונא ז"ל דשאני התם דודאי נפל למשאל"ס, ורובם לא סלקי, אולינן בתר אומדנא אבל עובדא דנא דליכא שום ודאי בעולם לא אולינן בתר אומדנא וכו', יעו"ש ובשו"ת בן פורת ז"ל, הנ"ל. והנה לכאורה קשה אמאי לא השיב הר"י מברונא ז"ל דהא דצורבא מרבנן נדחה בתלמוד! וע"כ כמו שאמרנו דהתם הוא משום לא פלוג, אבל בענין הנוהג בכל אדם לא נדחתה סברא זו.

אלא שהוא ז"ל חלק על הר"י מורפורט ז"ל מהטעם הנ"ל. והכא לא שייך אותו הטעם, שהרי יש לנו אומדנא כ"כ חזקה שנפל לים, כאילו העידו בפנינו שנפל לים ואנן סהרי שנפל לים, ובצירוף כל האומדנות המפורשות לעיל הרי"ו עולה לוודאי נפל למשאל"ס, כלומר באותו הסוג של

זה למעשה עכ"ז יש לצרף לאיזה צירוף סברתו וכו', יעוי"ש. והעלובה הזאת מחכה כבר יותר משתי שנים, וכבר הביא הגאון רי"א ז"ל בעין יצחק סי' כ"ב מחשבות מהר"ם פדוואה ז"ל סי' ל"ו שכתב בזה"ל, חזינא קמאי דקמאי שבקשו עלילות להקל במשאל"ס רק שנמצאו קצת ראיות לעלילותם וכו'.

(ג) סוף דבר אין צל של ספק בדעתי שהאיש הנ"ל מת ודעתי הדלה נוטה להתירה מכבלי העיגון אבל מסתפינא לסמוך על דעתי ואולם אם יסכימו אתי שני בעלי הוראה מובהקים דעתי בהחלט להתירה. המקום יהא בעזרנו ויאיר עינינו לאמתה של תורה ולא נכשל ח"ו בדבר הלכה.

גאם העמוס בעבודת הקודש הכותב בחפזון נמרץ.
יצחק אייזיק הלוי הרצוג

סימן ל

מילואים והערות לסימן הקודם

כאן נמצא כאן היה, מדלא נשמע בכל הסביבה שנאבד אדם אלא זה, ובאותו הדרך נמצא גוף הרוג, היינו הוא. והרי כאן היה בעלה בחופתו, ואיננו, ונפלה דליקה, ונמצא גוף חרוך, למה לא נחזיק שזהו הגוף של בעלה?

ועוד איך אמר רחב"א שזה עשינו עלינו בית עשינו עלינו מערה הוא מת ואני ניצלתי, דהתם חיישינן שמא אמרה בדדמי, ואין הבית לפנינו, ואין המערה לפנינו, לראות אם יש שם גוף הרוג, שנאמר כאן נמצא כאן היה, ואין אנו אלא חיים מפיה ואנו מאמינים לה כל מה שאומרת שהוצאת הבית ונתמלא עשן, אלא שחוששין שבהגדתה שמת היא שופטת עפ"י דמיון, שברחה בבהלה ולא הספיקה לראות בברור שמת, ויכול להיות שגם הוא ברח אח"כ, וממה שלא חזר עדיין אין בזה בכדי להתירה להנשא. אבל כאן נניח שהיא אומרת בדדמי, ושהיא שופטת שברחא נשרף, (ובאמת אפשר שברח לעלמא), אבל גם בלי הגדתה ברור שהיה נמצא שם כשנפלה הדליקה, וכאן נמצא עכשיו גוף חרוך, הרי"ז עכ"פ לא גרוע מעובדא דהמבי"ט ז"ל!

ואף רבא לא אמר אלא משום דקאמרה חזו גבראי חזו גבראי, היינו כמת וקברתיו, שהיא צוחת שהוא, כלומר שראתה מותו כשנשרף, ועוד גברא חרוכא דשדי ופסתא דידא דשדיא, כלומר מאין באו אלה לתוך חופתם? ורב חייא בר אבין דחה דברי רבא שאין כאן דבר ברור, דכיון שנפלה דליקה בחופתם ראו זאת בני אדם ומיהר איגש אחרינא להציל, וגשרף באש, וזהו הגברא חרוכא, ופיסתא

א. עובדא דגברא חרוכא. יבמות קט"ו ע"א.

[החשש שמא ערק ואול לעלמא / דין המבי"ט, כאן נמצא כאן היה / אפשר שהחמירו בגברא חרוכא רק בולכתחילה; וחששו שמא ערק רק בגלל שהיתה סבה, היינו כיסופא / ביאור הסוגיא והסבר חששו של רחב"א / אמאי לא הזכירו הפוסקים סוגיא זו]

ביבמות קט"ו ע"א. והוא גברא דבשיליה הלולי איתלי נורא בי גנגי, אמרה להו דביתיהו חזו גבראי חזו גבראי, אתו חזו גברא חרוכא דשדי ופסתא דידא דשדיא, סבר רב חייא בר אבין למימר היינו עשינו עלינו בית עשינו עלינו מערה, אכר רבא מי דמי, התם לא קאמר חזו גבראי, חזו גבראי, ועוד גברא חרוכא דשדי ופסתא דידא דשדיא, ורב חייא בר אבין גברא חרוכא דשדיא אימא אינש אחרינא אתי לאצולי ואכילתיה גורא, ופסתא דידא דשדיא גורא איתליא ואיתיליד ביה מומא. ומחמת כיסופא ערק ואול לעלמא.

והנה יש לנו לעמוד כאן על אלה הנקודות: (א) מפני מה לא הובא דבר זה להלכה כלל ברמב"ם וטוש"ע? (ב) הלכה כמי כרבא אי כרחב"א? (ג) שזה לכאורה סותר פסקו הידוע של המבי"ט ז"ל ביהודי פלוני שהלך לעסקיו בדרך ידועה ולא נשמע ממנו כלום, ואחר כך נמצא באותו הדרך הרוג, ולא הוכר אם זה אותו פלוני, ודן הוא ז"ל

לנו האי פיסתא דידא, עד שאמר רבא ופיסתא דידא דשדיא? ואב היה ניכר שאין הפיסתא שייכת לגוף החרוך שהיה מורגש שהגוף לא נחסר וכתא דנדה כ"ח, ששלדו קיים, הרי זו הוכחה שהיה שם עוד אדם וקרה לו מה שקרה וברת. ואין זה שייך כלל אל הענין, ולמה הזכיר רבא כלל את דבר הפיסתא דידא, ואדרבא זו ראייה להתחיל את יסודו.

ועל כרחנו לאמר שהכירו שזוהי יד בעלה, אלא שלא הכירו שהגוף החרוך הוא של בעלה, והיד לא היתה כ"כ חרוכה עד שאין להכירה. וזהו מה שטען רבא, שהרי כאן לפנינו פיסתא דידא, שמוכח מזה שעכ"פ שלטה האש בבעל, אולם לא היה בגוף בכדי לשפוט שזו היא שייכת לאותו הגוף, שהגוף נחרך כבר לחרוכה, אלא שהיה ניכר שזה היה גוף של אדם, ואמנם לא נתפרש כל הענין לפרטיו. שהיה צריך לדון עוד איך קרה כדבר הזה, שהאיש גשרף, ופיסתא יד שלו וידו נשאר לא שרופה, ותלושה מן הגוף, מורחק באיזה ריחוק מהגוף. והיינו צריכים לבאר את זה בזה שנשפוט שהאיש נאבק עם האש, ובהאבקו נתלשה פיסת היד, והוסר ממנה האש. או שנקעה היד מחיבורה לגוף ע"י האש, והושלכה במקצת ריחוק מקום, ופסקה האש מלשלוט בה ע"י איזה סבה, ואולם ציור כזה לא מסתבר כ"כ, ויותר מסתבר שאם אחזה האש בגוף עד שהפכה אותו לחרוכה, היתה היד נשרפת עמה, וזה נותן מקום להשערה אחרת שהבעל לא נשרף, אלא שאחזה האש במרפק היד, ולהציל את גופו הספיק בידו האחרת להסירה, ובדרך ההסרה רפתה האש מעל פיסתא דידא והשליכה וברת לגפשו.

ומכיון שכך שוב סרה הפליאה מעל החששא של רב חיאי בר אבין שאדרבא היתה ידם לה, וממה שאמרה חזו גבראי, וגברא חרוכה קמן, אין כ"כ ראייה, שאפשר שלא ראתה בבהלה, אלא שהיא היתה מדמה שנשרף, ודמינה נתחזק אח"כ ע"י הגוף החרוך שראתה, אלא שכדי להתחיל מן השאלה היכן הוא הבעל, טען רחב"א שיש לתלות שברת מחמת כיסופא, ומכאן ראייה שאלמלא סברא זו לא היה חושש כ"כ, והיה דן כמו רבא, שאין זה כעשינו עלינו בית וכו', כיון שהיא אומרת חזו גבראי הרי משמעות לשונה הוא שהיא מעידה שזהו בעלה שראתה את שריפתו וכאן נמצא כאן היה דהא גברא חרוכה קמן ופיסתא דידא.

ועתה לענין בקודה (א), עדיין לא מצאתי טעם מספיק מפני מה לא הובא דבר זה ברמב"ם וטוש"ע, ובבגוע לבקודה (ב), הנה יש מחלוקת בין הפוסקים ז"ל הלכתא כמאן, ומשמע שרוב הראשונים ז"ל, והרי"ף ז"ל, פוסקים כרב חיאי בר אבין, ואמנם מדברי הגימוקי יוסף ז"ל משמע שכך פוסק הרי"ף, אבל ברי"ף שלפנינו לא כתוב כלום, אלא שהוא מביא שתי הדיעות, וממה שהביא דברי רחב"א באחרונה עדיין אין ראייה שפוסק כמותו, וע"כ שגם הרי"ף היה מסופק אם יש לחוש למציאות רחוקה כ"כ, אבל למה לא הובא זה ברמב"ם וטוש"ע לא נתבאר. ולכאורה

דידא דשדיא, האש אחזה בבעלה ונתלשה ידו ומחמת כיסופא ערק ואזיל לעלמא. הרי לנו שחשש לדבר רחוק כזה, ולא סמך על האומדנא, שזה רחוק מן הדעת שחתן יברה מחופתו לעלמא, ושבעוד שהאיש שבא להציל נשרף, הוא לא נשרף, אעפ"י שאחזה בו האש, אלא השליך את ידו כשהתחילה האש לאכול בה, וברת מחמת כיסופא!

ואולם זו אינה תמיהה כ"כ שלא סמך על האומדנא, דלא מצינו לרחב"א שיאמר שאף אם ניסת תצא, אלא שלא רצה להתירה, ואין ה"נ שבדיעבד אפשר היה סומך על האומדנא, וכל היכא דאפשר למעט בפלוגתא ממעטינן, ואנחנו בנידן דידן דננו רק באומדנא חזקה אחת, שנתערערה על ידה חזקת א"א דאורייתא, ודננו להתירה לכתחילה על סמך אומדנא חזקה אחרת.

ועוד דלמה הוצרך רחב"א לאמר שמשום כיסופא ערק לעלמא, יאמר שערק לעלמא ולא ידענו מה היה לו, וע"כ שכיין שכל אותה המציאות שצייר רחב"א היא כ"כ רחוקה היה מצרף סברת הר"א מורדון ז"ל וכו' דמדלא חזר יש אומדנא נוספת שמת באש, אלא שיש כאן סברא למה בדת ולא חזר שנתבייש ועדיין מתבייש.

והנה הנקודה הזאת שייכת לענין דידן, שהרדב"ז ז"ל דן בתשובה ח"א סי' תקכ"ו, כנגד פסק המהרי"א סי' קל"ט, על יסוד האומדנא, שלא תצא בדיעבד, כיון דנפק קלא שמת, ובעלה שם היה, ויש לו קרובים וכו' ואילו היה חי במרחק מאתים פרסאות היה נשמע ממנו וכו'. והשיג הרדב"ז ז"ל דאין זו ראייה, דשמא נעשה בעל מום ומשום כיסופא אזיל לעלמא וכו', או שמא גשבה, או שמא נטלו ליסטים את כל אשר לו ונשאר עני, או היו עליו חובות וברת מעבר לים וכו'. והביא הא דיבמות קט"ו מחמת כיסופו ערק לעלמא וכו' יעוי"ש.

והנה כל החששות הללו אינן שייכות לבנידן דידן, אם משום כיסופא מה שייך כאן, הרי יש כאלה למאות אלפים שהוממו במלחמה, (וכבר העיר בכיוצא בזה הגאון ר' חיים מרדכי ראללער שליט"א, בקונטרס באר מים חיים, יעוי"ש), ואדרבה לכבוד גדול היה נחשב לו, ובעלי המומין מתגאים במומיהם שהקריבו את עצמם למען ארצם, ובפרט במלחמה זו כנגד העמלקים ימ"ש צוררי האנושיות, ובפרט שיהודי לא היה לו ממה להתבייש, ואדרבה, להתגאות שקבל מום במלחמה זו כנגד הרשעים שקמו להשמיד ח"ו את כל עם ישראל. ויתר החששות ג"כ אין להם מקום בנדון דידן, וזה בודאי ברור להבי"ד שליט"א.

ובמה שהעירונו, יש בכדי להשיב על הרדב"ז ז"ל, לקיים דברי מהרי"א ז"ל, שמאן לימא לן דרחב"א היה אוסרה אף בדיעבד אם ניסת? ואפשרי פלוגתא לא מפשינן, ועיינתי עכשיו במראות הצובאות סי' י"ז סעי' ט"ו ורואה אני שכיוונתי בזה לד"ק ז"ל לקיים את דברי מהרי"א ז"ל. ואולם בהאי פיסתא דידא יש לנו להתבונן בדברי רבא. שאם היה באופן שהיה ניכר שחסרה פיסתא זו מהגברא חרוכה, אבל לא היה ניכר כלל שזו מבעלה מה הוסיפה

משמע שלדעתם ז"ל לית הלכתא כרחב"א, אבל עכ"פ היה להם להביא דהלכה כרבא.

ולאחר כתבי הנ"ל עינתי בחתמ"ס סי' ס"ז ומצאתי שבחלק מדברי כותני לד"ק ז"ל שהוא נתעורר בזה, וכן הביא מהראשונים ז"ל שנתעוררו בכך, ויש ספיקות ופקפוקים בפשט הענין, ועיין עוד בשו"ת שם אריה סימן פ"ט מה שהביא מהרמ"ה ועוד, ולבי אומר לי שמשום כך לא הביא הרמב"ם להאי עובדא דיבמות קט"ו ע"א לפי שלא נתבאר ולא נתפרש כל צרכו בגמרא גופא דעובדא היכא הוה, והמעין בתשובה הנ"ל יראה ויווכח עד כמה הענין מעורפל וכמה ספיקות נופלים בו, בכונת חזו גבראי ובהאי פיסתא דידא, ומכיון שלהרמב"ם ז"ל לא נתברר הלכו הטור והשו"ע בעקבותיו ולא הביאו את העובדא, ועכ"פ אין להביא מכאן לסתור את כח האומדנא בנדון דידן.

ב. אשה דייקא ומינסבא.

נרק האשה יודעת אם היה שלום ביניהם ולא קיימת שום סבה שיכרח / האומדנא „אלו היה קיים היה בא" כחה יפה רק לצירוף כסניף להיתר / ראית החת"ס מכתובות כ"ב שהאומדנא הנ"ל מהוה רובא.

לפי דעת הרבה מגדולי הראשונים והאחרונים ז"ל, בחידושיהם פסקיהם ותשובותיהם, ברור שיסוד הכלל משום עיגונא אקילו בה רבנן איננו עקירת דבר מן התורה בקום ועשה במקום שיש קצת סברא, כדברי התוס' ז"ל אלא האומדנא מבוססת על מלתא דעבידא לגלויא ואשה דייקא ומינסבא, ואילו שהתירו רבנן בפירוש לא היינו סומכים להתיר (לכתחילה, עכ"פ), ע"פ אומדנות אלו.

אלא שיש לנו להעמיק חקר ביסודי הזה של דייקא ומינסבא, דבשלמא כשהאשה מעידה בעצמה שמת בעלה, (שזה הוא ענין קדום מאד כמבואר מהירושלמי שעוד קודם שהוחזקו להשיא עפ"י ע"א וקרובים וכו'), הסברא אלימתא היא מאד, שיודעת היא שמרה תהיה אחריתה ורחוק מהדעת שתשקר, וגם רחוק שתאמר על יסוד השערה בלבד, בדדמי, כשהיא אומרת בפירוש שמת, עד שנאמר שאינה משקרת לפי דעתה אעפ"י שמעלימה את האמת כמו שהוא, שמתוך חומר שהחמרת עליה בסופה היא מדייקת מאד, אבל כשהיא אינה אומרת שיודעת שמת, אלא שסומכת על העד, מה שייך לאמר כאן שהיא מדייקת? תאמר שמדייקת שהעד הוא איש נאמן, הרי העד-לפנינו, וחקרנו אותה, וידוע לנו, ומה יועיל כמיכת הדעת שלה להכשירו במדה שלא יוכשר בפני הבי"ד? (ואין זה כ"כ שייך להא דברי לה דכתובות כ"ב ונישאת לאחר מעדיה, דשם הוא לענין אשם תלוי, והעד הוא יודע בעצמו את האמת, והיא סומכת בדעתה עליו ואין לבה נוקפה והתם לענין אשם תלוי בלבו נוקפו הדבר תלוי, ועיין להלן).

והנלע"ד שהענין הוא, שחז"ל כללו בחכמת אלקים

אשר בקרבם את הסברא שאין דרך העולם שבעל ירחיק נדוד מאשת בריתו ויבגוד בה ויתעלם ממנה, כששלוש בינו לבינה, וזהו יסוד בהיתר עגונה וכמבואר כבר בראשונים סברא זו, אלא שמהר"י ברונא ז"ל טען כנגד זה, מי יודע אם היה שלום אמת ביניהם? או, שמא הוכרח להתעלם מחמת חובות וכו', ודבר כזה על בוריו ידוע רק להאשה! כי יש הרבה משפחות שאין השלום גמור בהן, אלא שמפני הכבוד מעלימים מהעולם, ויש הרבה סיבות שאין ידועות בחזק, וכאן נכנס היסוד של אשה דייקא ומינסבא, וזינו משום פחדה ומוראה לסופה, אם ישוב הבעל, היא מדייקת, ואלמלא ידעה שהיה שלום אמת ביניהם, ושלא היתה לו סיבה לבריחה, היתה מהססת להנשא עפ"י העד או הגוי המסל"ת וכו', דשמא אין זה אמת, אלא שברח בכדי להפטר ממנה, או להשתמט מבע"ח וכו', וזה מחזק את כח האומדנא והסברא האלימתא שאמת היא שהבעל מת, ונמצא שבכל כגון הא יש צירוף של סברא זו, ובכל אומדנא, אף שלא עפ"י עדות של מיתה, האומדנא של מיתה מתחזקת.

וזהו הגרעין של שיטת הר"א מורדוך ז"ל במשאל"ס היכא שאבד זכרו ונשתכח שמו, היינו שהדעת נותנת שהיה הבעל חזר או מודיע, אך לזה צריך זמן, והוא הדין לעובדא דידן, שזה מצטרף, בפרט לאחר זמן כ"כ מרובה לחזק את האומדנות של מיתה.

והנה החתמ"ס ז"ל דן בענין הסברא שאילו קיים היה בא אחרי עבור זמן רב, וכבר חשב לאפשר לדון שבוה עצמו כבר יצאנו מידי איסור א"א דאורייתא, אלא שאח"כ בא מעשה לידו ואמר ברוך שבחר בחז"ל ובמשנתם, יעוי"ב באריכות בסי' קל"ד, ואולם המתבונן בעינא פקיאח יראה ויבין שלא עלה על דעת רבינו ז"ל לפסוק שלא תצא היכא שנישאת על יסוד סברא זו בלבד, וגם לא התליט לדחות סברא זו מלשמש סניף, ואדרבה הוא חזק אותה פי שבע בימיו דשכיחי בי דואר, (והיא נתחזקה פי אלף בימינו ופי אלפי במקרה של קצין צבא במלחמה, כנ"ל, ובפרט במלחמה זו), אלא שכונתו היתה רק לסלק הטענות של בני אדם על מה שלא סמכו חז"ל על סברא זו לחוד, שגראית כ"כ מבוססת, והזמין לו הקב"ה מעשה, במקרה שכל בני אדם שפטו בשכלם שהבעל מת, בידעם עד כמה היתה חבת אמת שולטת בינו ובין אשת נעוריו, ולסוף בא הבעל אחרי עבור כמה שנים, אבל אין זאת אומרת שגדחית הסברא, והוצאה לגמרי מבי מדרשא, אך כמוכן חלילה וחלילה לסמוך עליה בלבד, ואמנם כן הגאון בעל ערוך השלחן ז"ל הביא ג"כ עובדא דומה שהיה בארץ אשכנז וכבר ביקשו קלי הדעת ומתימרים לרבנים, סוררים ומורים להתיר ועמד כנגדם רב ירא שמים ולסוף בוש וחפרו שבא הבעל.

והחתמ"ס ז"ל כתב בתשובה מ"ח עפ"י דברי רש"י בכתובות כ"ב באומרת ברי לי אילו היה קיים היה בא ואין לבה נוקפה, שסברא זו מהוה רובא, יעוי"ש, ואמנם כבר העירותי שאין כ"כ ראיה משם, שכלפי ששאלו בגמרא

היא גופה באשם תלוי, השיבו באומרת ברי לי, ואין לבח נוקמה ואין מקום לאשם תלוי, יעויין לעיל, וכבר העיר כך הגר"י ענגיל ז"ל בשו"ת הג"ל.

אבל מכ"מ אין דברי רבינו ז"ל דחויים, שמכ"מ מוכח שאין ראוי שיהא לבה נוקמה, כיון דסברא אלימתא היא מה תאמר, שאני התם שיש לה עדים? הרי יש עדים להפך! והרי דין זה דאשם תלוי היכא שלבו נוקפה. היינו היכא שיש מקום שינקפנו לבו, ולא נתת תורת כל אדם בידו. שמי שאכל ספק חלב, יאמר אני מודה שספק היה זה אבל אין לבי נוקפי, ובתיבנא דליביה יהא תלוי? ורק היכא שיש יסוד שלא יהא לבו נוקפו! והיא הודעת את המצב בדיוק, שומעים לדבריה שאומרת שאין לבה נוקפה.

ועוד דהכא במזיד הוא ולכתחילה, שהרי כל יום היא נזקקת לו, ולרוב הראשונים ז"ל, מחוץ לשט"מ שם בכתובות, אין אשם תלוי אלא על שוגג בספק חלב, אבל זו מזידה היא, שהרי יש כת עדים המכחישים, ומה היא שאלת הגמרא בא"ת קאי? וע"כ שהכוונה היא שהיכא שנישאת עפ"י שנים המעידים שמת, ובאו אח"כ שנים המכחישים וגמצא שבעילתה היתה ספק, הרי היתה חייבת אשם תלוי, והרי שזה ספק דאורייתא ואין נתיר לה לשבת עם בעלה? ותירצו שאומרת ברי לה, אבל איך יתכן זה, מאין היא יודעת? וע"כ ששזפטת מדיעתה את היחסים שבינה לבין בעלה, שאילו היה קיים היה בא, ואין לבה נוקפה כלל, ולא היינו מחייבין אותה אשם תלוי, באופן הג"ל, לפי שיש כאן סברא העולה לכח של רובא כנגד חזקת אשת איש, וע"כ שאין כאן איסור דאורייתא, וכיון שכבר נישאת, בדיעבד לא תצא, וממילא מוכח שסברא זו אלימתא היא, ואם כי באין עדות של מיתה כלל, ודאי שתצא, (ואין סומכין על סברא זו, שא"כ התרת, ח"ו, בדיעבד כל אשת איש שנעלם בעלה), אבל כיון שיש כת עדים שאומרים מת נתחזק הענין, ובאמת לא תצא.

ואמנם היכא שאין לנו אלא סברא זו בלבד, ובאין מסיבות מוכיחות באותו הכיוון, ודאי תצא וכו', שמי יודע המצב האמתי בינו לבינה? ומי יוכל לשפוט מכת הסברא של אילו היה חי היה בא, שזה עולה לרובא, והדבר מופקפק, ונשארה בחזקת א"א? אבל היכא שיש צד המחזק את הסברא ההיא, יש לה תוקף של רובא דאורייתא, וכגון דכתובות כ"ב שיש עדים לטובתה, וגם אחד מעדיה עשה מעשה ונשא, ומכאן אתה דן לכל היכא שיש צדדים בדומה לזה, קמה תוקפה של סברא זו בתורת רובא דאורייתא, (ולענין דרבינו הג"ל עיי' בתוס' שם כתובות כ"ב ע"ב ד"ה באשם תלוי, ותוס' יבמות פ"ה ע"ב).

ג. קול הברה.

נקול הברה בצירוף האומדנא אם היה קיים היה בא /
החזק מת ע"י גימין.

ובענין אומדנא הג"ל, יש תשובה מיוחסת להרא"ש

ז"ל, בתשובת הגאונים, תשובת לרבינו משולם בן רבנו קלונימוס ז"ל, ראובן שהיה רגיל לילך לסחורה מהלך יום אחד ומתעכב שם פעמים חודש וכו', או ד', פעם אחת הלך לשם ולא חזר, ונשמע שנהרג שם, ולא בא אפילו גוי מסל"ת לומר אני ראיתיו הרוג, או אני הייתי עם הורגיה, מכיון שלא נשמע עליו שהוא קיים, סומכים על דברי הגויים ומשיאים את אשתו מפני תקנת עגונות, ושני חכמים מעידים לאור הבר' וכו', אלמא דבוקול הברה בעלמא שנשמע שנהרג, ולא נשמע עליו שהוא קיים, אעפ"י שלא בא שום גוי מסל"ת, התירה להנשא וכו', ולא מצינו שהחמירו חז"ל בהתרת נשים אלא במשאל"ס משום הגהו עובדי וכו' וכל פלוגתא דהתרת נשים יש לילך אחר המקיל, ואחר שחכמי הגמרא והגאונים הקילו משום תקנת עגונות אתה למד לחכמי הדור הזה שיש להם לצאת בעקבותיהם, אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל, והביא לתשובה זו המבי"ט ז"ל בח"א סי' שכ"ו וסיים בתשובה זו יש מקום להתיר אפילו לא היה אלא קול הברה בעלמא, וכו', ומפני כי בתשובה זו כתוב שלא נשמע עליו שהוא קיים ג"ל שנשכח זכרו בין החיים, וזכר לדבר נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד שהם י"ב חודש וכו', יעוי"ש.

ואמנם נחלקו הפוסקים ז"ל אם יש לסמוך על אותה תשובה, ועיין בב"י סי' י"ו, ונפסק ברמ"א ז"ל סי' י"ז סעי' ג' שלא לסמוך על תשובה זו, ועיין בכנה"ג שם ובמהרשד"ם סי' פ' שאין כוונת רבינו משולם ז"ל שנשמע רק קול הברה בעלמא אלא שלא היה באופן שיאמר מי שהוא שמעתי מפלוני או מאנשים מיוחדים אלא ששמעו שאנשים מדברים ואומרים שנהרג, ועיין בשו"ע סעי' י', י"א, ובנושאי כלים ז"ל, שאין משיאין עפ"י קול הברה בעלמא, ויעוי"ש, בקונטרס עגונות הג"ל החשוב של הגאון ר' חיים מרדכי ראללער שליט"א, בספר באר חיים מרדכי סעיף ג"ו, שהעלה שבהא כו"ע מודים שהיא אומדנא גדולה ומוכח שמת כי אילו היה חי היה בא לביתו לשלום, והנה מלשונה של התשובה משמע שלא בא שום גוי והגיד במסל"ת שנהרג, אלא שהחזק אצלם, מתוך ידיעתם את המסיבות באותם המקומות שראובן היה רגיל לילך בהם לסחורה, שנהרג, ומהם הגיע הקול ליהודים והיו הכל מדברים שנהרג.

ועכ"פ במקרה דידן מה שהחזק אצל השלטונות הצבאיים המכירים כ"כ יפה את כל המסיבות (ואחרי החיפוש והחקירה שלא היתה אפשרית במקרה של אורח (ציוויל) אף בימינו ואין צ"ל בימי רבותינו האחרונים והראשונים ואצ"ל בימי רבותינו חכמי התלמוד ז"ל) שהאיש מת, אפשר שזה לא גריעא מאותו המקרה של תשובת רבינו משולם ז"ל, שהוא לא דן שם מחמת חזקת מת שזה ודאי דאורייתא, (שאם החזק בעיר ישראלית שראובן מת, וכבר אין עדים שזוכרים את מיתתו ואין איש יכול לעמוד על שורש הדבר, כלום תהא שאלה אם להתיר אשתו?). וע"כ שלזה לא היה דין חזקה כזאת, שברור היה שאין

משמע שהיו לא כליו אלא שידוע שהיו שם אתו בספינה
ההיא כשהוא נמצא שם, ועיקר ההוכחה היתה מזה שהספינה
נאבדה בים ולא נודע מה היה לה, וכיון שנמצאו אלה
הכלים, הרי זו הוכחה שנטבע בים, ולא חשש הר"א
מורדון ז"ל לחששת הירושלמי בשקעה ספינתו בים, ולא
היה ברור שהוא היה שם בשעת השקיעה, דחיישינן שמא
יצא באיזה מקום בהמשך הנסיעה, וע"כ דבעובדא ידידה
שהיה ידוע שהלך למקום מיוחד, שזה היה מחזו חפצו,
מעמידים אותו באותה החזקה שלא יצא משם קודם שהגיע
למחזו חפצו.

והנה חכמי דורו ז"ל נחלקו על הר"א ז"ל, וטענותיהם
כנגדו הלא הם כתובים במרדכי ובתשובת מהר"י ברונא
וראבי"ה ז"ל וכו', אבל הם לא פקפקו בעצם הנחתו שנטבע
בים, אלא שלא רצו לסמוך על האומדנא של אבד זכרו
וכו' להוציא את זה מן החומרא של משאל"ס.

ועתה בדמיו מילתא למילתא, נלע"ד שמציאת גופות
אלו החברים שהיו עמו, על שפת הים, באופן שלא
יעלה על הדעת שנפרד מהם, עולה הוכחה. (כמו התם
ממציאת הכלים על שפת הים), שהאירון שלו נשבר ונפל
לים האדריטי, ושהוא טבע במשאל"ס. ומכיון שכך הרי
בצירוף הסברות הנ"ל יש מקום להתיר את אשתו.

תדע שהר"י ברונא ז"ל דחה את דברי הר"י מורפורט
ז"ל שרצה לדמות את הענין ידידה להא דהר"א מורדון
ז"ל דלא דמי, לפי שהתם היה ידוע שטבע במשאל"ס. הרי
שהוא מודה שהיה באותו הסוג על יסוד הנ"ל.

ולכאורה יש כאן פלא עצום, שהרי בגשברה
הספינה בלבד כתב הרשב"א ז"ל שזה אינו מועיל, שאם
נשברה נותנין עליו חומרי חיים וחומרי מתים, ועיין בב"י
סי' י"ז סעיף ב"א. וא"כ מהכלים אין ראיה אלא שנשברה
הספינה, והב"י ז"ל בעצמו שם הביא סברות וחולקים על
הר"א ז"ל, ולא הזכיר דבר מזה, ואיך קיבל את עצם היסוד
שנטבע במשאל"ס? ואפילו נמצאו כלים שהיו על גופו
ממש, והוכרו בסימנים מובהקים וכו', אין זו הוכחה, שאפשר
שהתפשט כדי לשוט בנקל, ואדרבה מדלא נמצא גופו יש
סברא שכך היה. וע"כ שהכוונה שנמצאו הכלים של הספינה
שהיו אתו, ומזה יש רק ראיה שנשברה הספינה, אבל לא
שהוא טבע שאפשר שנאחו בעץ או בקורה. כמו שאמר שם
הרשב"א כמובא בב"י ז"ל.

ואין לאמר שגם הראבי"ה וכו' ז"ל והב"י ז"ל התחשבו
עם הסברא של אבד זכרו, אלא שלא קיבלו ליסוד להוציא
מכלל נטבע במשאל"ס. ואפשר כונתו, שאם היתה סברת
הר"א ז"ל מתקבלת שווי אומדנא דמוכח, א"כ, מכיון
שיש הוכחה שנשברה הספינה בים, ואין כאן אלא ספק א"א
היינו חומרי חיים וחומרי מתים, היה די באומדנא מוכח
ואלימתא זו להתירה. אבל זה אינו מתקבל כלל על הדעת
לומר כך, שהרי עצם הוכחתו היא ממה שלא אמרו אשתו
אסורה לעולם, ואין זה מועיל אלא בודאי טבע במשאל"ס.

היהודים יודעים כלום מה היה לו. אלא שפשט הענין מאת
הגוים באותם המקומות, ואצלם לא היה שום בירור.
ובהצטרף לזה הסברא של אם היה חי היה בא התיר
רבינו משולם ז"ל, והוא הדין לנדון דידן. ומכש"כ
שמשמעות מקצת פוסקים ז"ל היא להיתר כרבינו משולם
ז"ל אף בקול הברה בעלמא בצירוף אותה הסברא.

ד.

נ"הר"א מורדון לא חש לשמא עזב את האניה בגלל
שנמצאו כליו בין שברי האניה / הראמ"ו סובר שספינה
שנטבעה יש לה דין כמשאל"ס / עכ"מ מסל"ת ע"י
טביעת עין / הודעת ערכאות / ביומני הגמיות בנידון
ידן אין חשש של בודמי או של אישתני / הקלה
בהיתר עגונות משום חשש שמא תצא לתרבות רעה /
אמאי חששו חז"ל שלא להעיד כשראוהו צלוב
וכדומה / הנימוקים להקל בנידון דידן.

בענין האומדנות. הנה במרדכי יבמות פרק בתרא
מביא מתשובת הר"א מורדון ז"ל שדקדק מדקאמר מים
שאין להם סוף אשתו אסורה, ולא אמר אשתו אסורה
לעולם, ש"מ שלא לעולם קאמר, רק נראה שתלו רבותינו
ע"ה על חכמי הדור ויראי שמים שיתכוונו וישכילו על
ענין המאורע בדורם. והאריך מאד למצוא עילה להתיר
אשה שנתענגה ד' שנים כי נטבע בעלה, וחוקות מוכיחות
שנטבע כי הכלים אשר אתו בספינה נמצאו על שפת הים
וכו'. יעוי"ש, שדן מהא דצורבא מרבנן לסמוך על אומד
הדעת. וכלום לא ידע רבינו אליעזר מורדון ז"ל שנדחה
הא דרב אשי? וע"כ כמו שאמרנו שהוא ז"ל סבר שנדחה
משום לא פלוג וכדברינו לעיל. אבל באומד הדעת כללי
לא שייך הששא זו.

והעיקר בנוגע לענין דידן, שגם שם במקרה של
הראמ"ו זצ"ל לא היתה עדות שנטבע, אלא שהכלים אשר
אתו בספינה נמצאו על שפת הים, כלומר נשטפו אל היבשה.
ולא היתה עדות אפילו שנטבעה הספינה. ופשטות הלשון
היא שלא היו אלו כליו, היינו הבגדים שעליו, אלא הכלים
אשר היו אתו בספינה, כלומר הכלים השייכים לספינה,
נמצאו על שפת הים. [עיי' גוף התשובה לעיל סי' כא
— המלב"ה]. והרי אפשר לחוש שהשליכו מעליהם את
הכלים להקל על הספינה והספינה לא נשברה? ואפילו אם
אלו היו כלים השייכים לו, כגון חבילות ומוזודות שלו,
הרי יש לחוש ג"כ לכך? וכ"ת שההוכחה היתה ממה
שהכלים שלו דווקא נמצאו על שפת הים ולא מסתבר
שהשליכו רק את כליו (ועיי' יונה א, ה' וב"ק קט"ז). עכ"פ
אין זה אלא אומד הדעת, ויש לחוש שמא בדרך עבר
לספינה אחרת ושכח את כליו בה לפני צאתו, ואח"כ לא
היה אפשר לקבלם ואיהו אזיל לעלמא. והרי אין זה דומה
לנמצא גוף של הרוג וכליו עליו ממש. ועוד שמהלשון

אבל בספק טבע מה זה מועיל? שרק היכא דמה"ת מותרת יש בזה ראייה להתיר לכתחילה, אבל כשמה"ת אסורה אפילו מספק ובדין אשם תלוי אין ראייה של כלום.

וע"כ עלינו לאמר שלעצם הדין הר"א מוודון ז"ל סובר כדעת הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה שאבדה ספינתו בים היינו שנשברו המשוטות והעגנים ונשארה על פני המים, דאז נותנין עליו חומרי חיים ג"כ, אבל בנשברה הספינה ממש, אין נותנין עליו חומרי חיים ויש לו דין משאל"ס. וכן הביא בפירוש רבינו בצלאל ז"ל בתשובה הובאה במהר"ש קונטרס עיגונא דאיתתא; דף ג' ע"ב, וכן הביאו ראשונים ז"ל מתוך פירוש ר"ח ז"ל בגיטין שם, ובמראות הצובאות מסיק כדעת רבינו בצלאל ז"ל. יעוי"ש. ואולם המשיבים על דבריו ז"ל לא רצו להכנס בענין זה שיש לו להר"א עמודים, כאלה, רבינו חננאל והרמב"ם, שאם היו דגים בזה היה משמע שבדאי טבע במשאל"ס סמכין על סברת הר"א ז"ל. והם הלא השיבו עליו שבכל אופן אין סברתו מכריעה, ולפי"ז עדיין נפלנו בברוחא, בפלוגתא שבין הרמב"ם והרשב"א ז"ל, ואמנם כבר הבאנו דבר האומרים ז"ל שבפלוגתא דרבותא מקילין משום עיגון ועכ"פ משום עיגון כזה בצעירה לימים*.

אך מבלי להכנס בזה, אין הנדון דומה, שכאן חזקות מוכיחות שנשברה הספינה באויר, באופן שברור הוא שאילו נפלו באופן זה אל תוך הים יש להם דין של נטבעו במים שאל"ס (ובזה י"ל ג"כ שהכל מודים שאין צריך שיראו עד כדי שת"ג, שכ"כ רחוקה האפשרות של הצלה מכח הנפילה, כידוע ומובן לכל בן דעת), וע"כ הא עדיפא הרבה, ואם בנדון של הר"א מוודון ז"ל עכ"פ הודו לו שזה מספיק לשמוט שנשברה הספינה ונטבעה, (שאל"כ הרי אין שום התחלה להיתירו, שאז גם לדעת הר"ת והרמב"ם אין שום יסוד להקל ולא היו שותקין מזה), באופן שברור שיש לו לקצין התעופה הלזה דין נטבע במשאל"ס ובצירוף כל האמור לעיל, יש יסוד אלים להתירה.

בענין עכו"ם המכיר בט"ע, הנה כבר דן בזה באורך מהר"ש בקונטרס הג"ל ומסיק דמדלא אשכחן

* עיין במב"ט ח"א סי' קפ"ה, תשובת ר"א ממין (=מוודון ז) ע"ד אשת ר' שלמה מורנא שנטבע בספינה אחת ולא באה שום עדות עליה, אך על יסוד סברות ואומדנות התירה, וסיים שהדבר תלוי באומד לפי ראות ת"ח וי"ש, ועי" בתשובות ר"י בן הרא"ש ז"ל בסי' צ"ב בענין זה, ובתשובת מהר"ם ב"ב סי' תקע"ב ובאגודה סוף יבמות סי' קמ"ה, ובאו"ז הקצר בש"ע דפוס חילנא בפרק בתרא דיבמות, ומתוך המקומות הללו יוצא ברור שיסודו של הר"א מוודון ז"ל היה ענין טביעת הספינה שמצאו משברי הספינה והכלים שהיו בה בספינה על הים, וזהו כמו שאמרתי לעיל, ויש לזון, שאעפ"י שלא נמצאו שברים וכלים של האוירון, אלה הארבעה גישות הם אומדנא כ"כ חזקה, כהנ"ל של הר"א מוודון, שנמל האוירון לתוך הים, ושוב בינוני עכשיו בספרים ומצאתי במשכנות יעקב שדעת הר"א מוודון וכו' כדעת ר"ח ורמב"ם ז"ל שטביעת הספינה בים, אעפ"י שלא שהו עליהם כדי שתצא נפשם, היא

להרמב"ם ז"ל, ולכל הפוסקים ז"ל, ששום אחד ישים חילוק בין ישראל המעיד ע"י טביעת עין ועכו"ם מסל"ת ע"י ט"ע, אין שום הבדל, יעוי"ש בדף מ"א ע"א, וכיון שהמפקדה הצבאית העליונה יש לה דין ערכאות, ברווחא ביתר תוקף, לענין נאמנות, לא גריעה ממסל"ת.

ועוד שאין כאן מתכוין להעיד שכשהגידו על אלה הארבעה הנכרים שנמצאו גופותיהם לא עלה על דעתם שתצא מזה נ"מ לענין העגונה של היהודי הלזה שאנחנו דנים עליו עכשיו. שאין זה נוגע להם כלל, וגם על אלו הארבעה לא נתכוננו להעיד, כי אין שום ג"מ אצלם, למעשה, שהם מסתפקים באומדנא דמוכח לפי דעתם, בין להתיר נשותיהם בדיני דמלכותא, ובין לענין ירושה, וההודעה שנמצאו אינה אלא לשם מסירת ידיעה להמעונינים, וחזאי שאין הגדתם זו גרועה ממסל"ת ונאמנים על זה בצירוף הסימנים שעל בגדיהם, כמו שביארנו לעיל, שכל אחד יש עליו מספר וסימן של מחכת תפור בבגד באופן שלא יומחק.

וידוע ג"כ דעת כמה פוסקים דאף בראה הטביעה, דווקא בעד אחד חיישינן לבדדמי, ולא סמכין על ט"ע בלי סימנים, אבל בראויה שני עדים לא חיישינן להכי, והוא הדין שני עכו"ם, וכאן ודאי ראום הרבה מפקיד הצבא, כמובן, ובפרט שמשמע שנמצאו הגופות שלמים ובוזה יסוד נוסף לקולא כידוע, וע"כ ברור הוא שאלה הארבעה הם בני החבורה של הקצין היהודי הנ"ל שנפלו לים, ולא אכלום כוורי, ולא נאחזו בסבך של שברי האוירון, שצלל תהומות, באופן שסוף סוף שטפם הים שצפו גופותיהם עליו, וקיימת ההוכחה שהוא נפל בים כשנשבר האוירון.

ולענין אישתהי, הנה ידועה דעת כמה פוסקים ז"ל שאף בודאי אישתהי מעידין כל שלא ראו הטביעה, וכאן שום אחד לא ראה הטביעה, וידוע כבר מסקנת כמה אחרונים ז"ל ששמע על הטביעה איננו כראה, ולי"ח לבדדמי, וכך הורה למעשה הגרי"א ז"ל בעין יצחק.

ואני בעצמי חקרתי בכלל על תעודות הצבא בענינים הללו ונתברר לי שהם זהירים מאד בלשונם, ונתברר לי

כמשאל"ס, ובצירוף האומדנות הורו שמותרת להישא לכתחילה, ות"ל שכיחתי לדעתו הגדולה ז"ל, וע"ש בתשובת רע"א סי' ג"א, ועתה חקרתי מפי רב צבאי לחל התעופה, השווה כעת כאן, ומתוך הצהרתו יוצא ברור שיש כאן תרי רובי להתיר על היסוד של ההוכחה שנשבר האוירון ונפל לים, ובצירוף האומדנות המפורשות לעיל אף היסוס בלבי, וזה תוכן הצהרתו:

„לט. ג, אשר תפקידו היה להורות לסיס המפציץ את הדרך למטרת ההפצה לפי פקודות שקבל בבסיס האסקורדן שלו, היה נמצא בסכנה היותר גדולה בזמן הסיסה, כי מושבו ב„חוטמי האוירון, במקרה אסון אף ביכולתו לשחרר את עצמו מכסאו, אשר ממנו אין מוצא לגביטור מבפנים, אסילו אחרי סיום פעולה מוצלח, אלא בעזרת אנשי שדות הקרקע, לפיכך, הגני מניח שלם. ג, נטבע ראשון בנפלו הימה עם גוף האוירון“.

מה שהביא מהירושלמי שחוששין לסכין מלובנת, ומסיק דזהו רק במגוייד ע"י המלכות, אבל ע"י לסטים לא חוששין להכי, והיינו שאין חוששין למציאות כ"כ רחוקה, ובכל אופן יש דיעות שבכל אלה שרובן למיתה בדיעבד לא תצא, ועכ"פ לא תצא מן התורה, ועיין במראות הצובאות וכו'. ורואה אני עכשיו בעיוני בו שכיוותי ת"ל במקצת לדעתו הגדולה ז"ל בהא דצלוב, ועיין שרית ב"ח סי' ע'. ואמנם יש להאריך הרבה מאד בכמה מהנקודות הנ"ל אבל אין עתותי בידי וגם חוששני להאריך את העיגון של העלובה האומללה זו, וע"כ קיצרתי.

ה. סיכום הנימוקים להקל בנידון דידן.

ונסכם את הנקודות העיקריות: (א) שבנוגע לאזירון צבאי זה, שהיה בפעולת קרב, אעפ"י שלא נמצאו שבריו, חזקה שנשבר ונפל לים. שאל"כ היו מוצאים אותו, או את שבריו, באיזו מקום שהוא, ומעשים בכל יום הוא, אף באזירונים שאינם של הצבא, שאחרי איזה זמן קצר מוצאים את השברים כיון שהדרך שעוברים בה ידועה עכ"פ בקירוב. והר"ז כהא דרמב"ם בפיה"מ בנשברה הספינה שאין נותנים חומרי חיים. (ב) ממה שהושטפו הגופות הנ"ל ליבשה על התוף האדריטי מתברר מה שקרה לאזירון שנשבר ונפל לים. (ג) שאין להעלות על הדעת שאותו הקצין היהודי ג. עזב את משמרתו ונתעלם, כי היה צפוי לחרפה ולשמצה ולעונש מות. (ד) שאם היה עזב היו מודיעים תיכף על זה. (ה) כי בשם לב לכל הנ"ל ולעובדא שאצל השלטונות הצבאיים, אחרי חקירה על גבי חקירה וחיפוש מחיפוש במשך ימן רב, הוחזק אצלם שמת, מצטרפת בתוקפה הסברא שאילו היה קיים היה בא לאשתו. באופן שיצאו מאיסור א"א דאורייתא. ואפילו אם לא נודה לרבינו משולם ז"ל, ולהפוסקים כותיה, בנשמעה הברה בעלמא, הרי גם הם ז"ל לא אמרו שהיא אשת איש דאורייתא, ואפוש פלוגתא לא מפשינן. (ו) הרי שיש לאמר שנתאמת אצלנו מתוך המסיבות, בבחינת אנן סהדי, שהוא היה באזירון ושהאזירון נשבר ונפל לתוך הים, ואילו נפל על היבשה ג"כ רובא דרובא למיתה ומכש"כ שהאומדנא כ"כ חזקה שנפל לים עד שהיא בגדר אנן סהדי, והוה תרי רובי, בבת אחת, שנהרג. ואחרי שנשרש אצלנו שסברת ר"א מורדוך ז"ל באבד זכרו ונשתקע שמו אחרי עבור כ"כ זמן רב הוא בגדר רובא. עד שהגאון מקובנא ז"ל הוכרח למצוא טעם למה לא נפסק כותיה ונתיר לכתחילה מטעם תרי רובי, ואחרי שהושרש אצלנו שסברת ר"א מורדוך ז"ל נתחזקה בימינו, ובפרט בנדון שכזה, פי אלפים, דעתי הדלה נוטה להתירה להנשא, אלא שכמו שאמרתי אני מתנה שאין אני מורה להיתר אלא אם כן יסכימו עמי שנים מגדולי ההוראה.

נאום הכותב בחיפוף גדול העמוס עבודה רבה.

יאה"ה

מפי קצין יהודי עובדא שחילים היו יחד בחפירה בשדה מלחמה (טרענטש באנגלית) ונפלה פצצה עליה, וראה ששום אחד לא יצא משם, ואעפ"כ לא הוציאו תעודה של מיתה אלא של אבידה כלומר שפלוגי ופלוגי בחזקת נעדרים (מיססינג בלשונם). ורק אחרי זמן שחפרו ומצאו גוף אחד (שהאחרים נתפוצצו לרסיסים) שקרע בעפר ובדקו בבגדיו וכו' והכירוהו רק אז הוציאו עליו תעודה של מיתה. וא"כ אין ספק בזיהותם של אלה הארבעה, וקמה ההוכחה של שבירת האזירון ונפילתו לים, כנ"ל.

ולענין היתר עגונות בדרך כלל כדאי להזכיר דברי רבינו גרשום מאה"ג ז"ל, הובאה באור זרוע דף צ"ח שכתב וז"ל, "לפי מה שלמדנו רבותי שבדבר הזה הקילו חכמים משום תקנת עגונות ושלא תצא לתרבות רעה וכו'". וזכורני שראיתי בעזרת נשים למהר"ם חביב ז"ל שכתב: שבימינו (היינו בימינו ז"ל) יש לחוש ביותר לשמא תצא לתרבות רעה כי לא אפשר דרא, וק"ו לימינו, וד"ל, ובפרט באשה צעירה, ובפרט באותן הארצות דשכחי מינים, היינו העדות הריפורמיות, ו"רע"בניהם", שמי שבא אליהם ונטפל לעדתם מתירים בכגון דא מבלי שום ישוב הדעת. על יסוד היתר הנשואין של הממשלה, הרבה יש לנו לחוש להם, וד"ל.

והנה אמנם מצינו לחז"ל שהחמירו משום חששות רחוקות, וכגון בראוהו צלוב, אף על פי שזה נראה כ"כ רחוק מהדעת שניצל, אבל כבר הב"ח ז"ל כתב שראוהו צלוב, היינו בידו, בדרך שהיו הגוים עושים בימי חז"ל ששוהה זמן רב למות, אבל תלוי בצווארו מעידן עליו, ואמנם נחלקו עליו, שהיינו צלוב היינו תלוי, אבל הצדק עם הב"ח ז"ל, שידוע לנו מההיסטוריה הכללית שצליבה היתה בידים ואין שום ספק בזה, ואדרבה מדלא אמרו ראוהו תלוי משמע כהב"ח ז"ל, שידוע שהמות היה שוהה לבוא בצלובים מ"ב שעות עד ג' מעת לעת, ובזה אמנם יש לחוש שמא ניצול. ובירושלמי מפורש בראוהו צלוב שאין מעידן שאני אומר מטרוניתא עברה ופדאה אותו, יעוי"ש.

והנה ברמב"ם הלכות תרומות מפורש, שאף שבהוציאוהו ב"ד ליהרג יש חשש שמא ניצל. אבל בהניחוהו בבית הסקילה חזקתו מת, ועיין בתוס' יו"ט גיטין פרק ג'. וצריך להבין דהא צלוב עדיף מהניחוהו בבית הסקילה, וע"כ דלא עסקינן כאן בנצל עפ"י ב"ד, אלא בשצלבוהו כנופיא של לסטים, וחוששין שעברה מטרוניתא עשירה רחמנית ופדאה אותו, וזה חשש לא כ"כ רחוק.

ולענין מגוייד הנה ידועה דעת ראשונים ז"ל שוה דווקא בככין מלובנת, ועיין ב"ח, ועיין במראות הצובאות